

تبع در گلستان سعدی

۲۷- نخلستان:

از منشی لچمی نرایی متخلص به شفیق اورنگ آبادی، که «بساط الفنایم» را در تاریخ هند بسال ۱۲۱۴ ق نکاشته است.

و از هموست: ۱- تنمیق شکرف، در تاریخ دکن ۲- حقیقتهای هندوستان، نیز در تاریخ هند ۳- گل رعنا، (تذکره) ۴- شامغریبان (تذکره). همین نخلستان در پیروی از «گلستان»، ۵- خرقه صد پاره ۶- اقسام نسوان (مثنوی ست به اردو) ۷- وصف حیدر آباد ۸- مآثر آصفی.

۲۸- گلستان:

از محمد شریف متخلص به حشمت.

به نثر و نظم، در هشت باب، درست بمانند و ترتیب «گلستان» سعدی:

باب یکم در سیرت پادشاهان را دارد در تاباب ششم در ضعف پیروی.

و در اینجا نسخه ناتمام میماند.

در دیباچه سبب نگارش را می‌نویسد ، و نیز از «بوستان» خود که به پیروی از «بوستان» سعدی سروده است نام می‌برد . و نیز از میرزا علی اصغر امین‌السلطان (همانکه «شکرستان» بنام او ساخته شده است) ستایش کرده و کتاب را بنام ناصرالدین‌شاه (۱۲۶۴ ق - ۱۳۱۳ ق) می‌سازد.

آغاز: منت خدای را جلت عظمته، که ستایش او برهر شیئی فرض.

نسخه:

* مشهد، رضوی ۱/ ۵۷۶ فهرست نشده: در کلیات، او نوشته ۲۶ج ۲۶
۱۳۰۸ ق، سپس «بوستان» او به پیروی «بوستان» سعدی، و آنگاه دیوان او .
[فهرست نسخه‌های خطی فارسی: ۳۶۱۶]

۲۹- خارستان ، بهارستان ، جان جهان :

از علی اکبر فراهانی (۱۲۶۹ ق - ۱۳۲۹ ق) فرزند علی فرزندان ابوالقاسم فرزند عیسی ، در ساروق فراهان زاده، سال ۱۲۹۰ ق بمکه رفته، در برکشت دروزارت امور خارجه بکار پرداخته است، ومدتی نیز در دستگاه ولیعهد (مظفرالدین‌شاه) بوده است .

سه کتاب بنام‌های بالا از او در دست است، و ما نا «خارستان» و «بهارستان» مسوده «جان جهان» باشد که در تهران ۱۳۳۵ ق چاپ شده است.

هر سه در چهار فصل است و با جدائی‌هایی در آنها ، فصول «بهارستان» بدین گونه است:

- ۱- فضایل پادشاهان .
 - ۲- فصل درویشان .
 - ۳- محامد اخلاق و عواید حکمت .
 - ۴- لوازم تربیت و مراسم صحبت .
- و آغاز آن ده سطرى افتاده: بمزید امان و شرط تائق نظری باید که حق سبحانه و تعالی به حسن صنع و یمن قدرت بساط افلاک بر آورد.

نسخه :

* تهران، دانشگاه ۲۵۲۴: نستعلیق خود نگارنده، از سده ۱۳، آغاز
وانجام افتاده، ۱۰۳ گ [۱۳۲۳ ۹].

[فهرست نسخه‌های خطی: ۳۵۳۷].

خارستان: بنام ناصرالدین شاه (۱۲۶۴-۱۳۱۳ ق) ومظفرالدین میرزا
ولیمهد، در ۱۳۷/۱۳۰۰ بدان آغاز و در پایان ج ۲/۱۳۰۵ به انجام رسانده
است.

در چهار فصل نزدیک به «بهارستان»

نسخه :

* تهران، دانشگاه ۲۹۷۷: نستعلیق نگارنده، ۱۰۹ گ ۱۲ س.

(فهرست نسخه‌های خطی فارسی: ۳۵۵۶)

جان جهان: که بنام مظفرالدین شاه از ۱۴ ج ۲/۱۳۰۰ ق تا ج ۲
۱۳۰۸ ق بدان می‌پرداخته است (دیباچه) سال نگارش و فهرست چهار فصل
آن چنین است:

سال هجرت هزار و سیصد رفت

در جمادی نخست، روز دو هفت

کا این سخن گفته شد به نیکی فال

همچو آب زلال و سحر حلال

و اندر آن چهار فصل و جمله بهار

اولین سیرت ملوک شمار

دوم اخلاق فقر و اهل دلق

سوم اندر معاشرت با خلق

هست چهارم ز حکمت و دانش

که گرانست هر که هست آتش

چون جهان ز حکمتش چون جان

ز بید این نامه خوانند جان جهان

سبب نگارش و نام شاه و تاریخ آغاز و انجام آن در دیباچه آمده است .

آغاز : اقتاده: الشمس والقمر والمنیر کلاهما - لایبلغان بهائیه وجمالیه زاده الله تعالی و اعزاً نصاره بیاراید که با همه شوخ چشمی که آن راست بدین وسیله در دیده متاملان پسندیده آید .
نسخه :

*تهران، دانشکده ۳۵۴۲: تستعلیق خودنگارنده، ج ۲/ ۱۳۰۸ ق، آغاز اقتاده ، ۷۱ که ۱۷ س

(نسخه‌ها خطی فارسی: ۲۵۵۰ ف. مشارح ۱۳۲: ۴۷۵).

۳۰- ملستان ، گلستان :

از میرزا ابراهیم مدایح نگار تفرشی ، مستوفی خاصه همایونی ، (۱۲۸۰ ق - ۱۳۲۵ ق) . در خاتمه آن سرگذشت خود را آورده و نام و تاریخ زایش خود را چنین یاد کرده است: ابراهیم بن مهدی بن رضاقلی ، در نواحی تفرش قهستان بسال ۱۲۸۰ ق.

این نسخه بنام «گلستان» است ، چنانکه در دیباچه آن آمده است :
به اسم سامی «گلستان» موسوم کردم ، ولی در نسخه چاپی بنام «ملستان» است .

در پنج ساغر و یک جرعه ، با دو دیباچه .

ساغر ۱- در حسن سلوک و عادت ملوک .

۲- در اخلاق درویشان .

۳- در تفویض بذات باری .

۴- در حقیق و نادانی .

۵- در حلم و آداب .

جرعه در مختصری از سرگذشت خود.

در دیباچه دوم این نسخه از امیرحسین خان نایب الدوله مملکت خراسان و امیر تومان که برای چاپ و نشر این کتاب همت گماشته است ستایش کرده است.

این کتاب به هنگامی که نگارنده در مشهد سمت مستوفی گری داشته، بسال ۱۳۱۴ ق در ۱۰۲ ص و نیز در تبریز بسال ۱۳۲۱ ق در ۱۰۸ ص، چنانکه گفته شد بنام «مستان» چاپ سنگه شده است.

آغاز: حمد خدایرا عظمت قدرته، که قدرتش موجب حیرت است، و صنع اندرش مرید فکرت.

نسخه:

* مشهد، رضوی ۴/۱۰۳۱۴ فهرست نشده: نستعلیق شکسته آمیز علی اکبر فرزند میرزا اسماعیل سمنانی، مختص به یا هو، ۱۳۳۰ ق، (۲۰۱ پ - ۲۴۴ پ)

(تاریخ تذکره‌های فارسی ۱: ۷۱ و ۳۲۸ - مؤلفین مشار ۱: ۴۳ - فهرست نسخه‌های خطی فارسی: ۳۶۳۴).

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

رتال جامع علوم انسانی

(بخش آخر این مقاله در شماره هشتم چاپ خواهد شد)